

ฟิลิปปินส์ : แก่นคิดทางวัฒนธรรมและทิศทางของ “ฟิลิปปินส์นิยม”

สุพรรณณี กาญจนัญญัติ

โดยทางภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ของประชากร นับเป็นส่วนหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่โดยทางวัฒนธรรมแล้ว “ฟิลิปปินส์” กลับให้ภาพที่ผิดแผกไปจากประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ ซึ่งบ่งชี้ว่า แบบแผนวัฒนธรรม (cultural pattern) ของชาวฟิลิปปินส์ มีวิวัฒนาการบนเส้นทางที่แยกออกไป และได้พัฒนาไปตามเส้นทางสายใหม่เป็นเวลายาวนานนับศตวรรษ ทำให้แบบแผนวัฒนธรรมที่ปรากฏเป็น “บุคลิกของชาติ” มีลักษณะผสมผสานที่แปลกออกไปอีกรูปแบบหนึ่ง การศึกษาร่องรอย หาเค้าเงื่อนทั้งทางวัฒนธรรมและนามธรรมซึ่งเป็น “วัฒนธรรมร่วม” กันระหว่างฟิลิปปินส์กับกลุ่มประชาชาติอื่น ๆ ในภูมิภาคเดียวกันนั้นจึงเป็นไปได้ไม่ใช่ง่ายนัก

สถาบันวัฒนธรรมของฟิลิปปินส์อันที่จริงแล้ว ก็นับว่ามีการพัฒนาสืบเนื่องและมั่นคงพอสมควร “พลังทางวัฒนธรรม” ในอดีตที่ค้นพบ สามารถสืบสาวย้อนหลังไปในอดีตได้ไม่ต่ำกว่า ๒๐๐๐ ปีขึ้นไป^๑ การศึกษาค้นคว้าหลักฐานเท่าที่กระจัดกระจายหลงเหลืออยู่ ได้พิสูจน์ข้อเท็จจริงว่า อาณา

บริเวณที่เรียกว่าประเทศฟิลิปปินส์ทุกวันนี้ เป็นแหล่งกำเนิดและแหล่งรับการกระจายทางวัฒนธรรมจากแหล่งอารยธรรมอื่น ๆ ของโลก มีการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบเดิมด้วยอิทธิพลภายนอกซึ่งมีกำลังอำนาจสูงกว่าหลายระลอก และหลายกระแสธารทางวัฒนธรรม กว้างเหตุนำพัฒนาการทางวัฒนธรรม (cultural deve-

๑. Robert B. Fox, “Prehistoric Foundations of Contemporary Filipino Culture and Society”, *Philippine Culture and Social Life* (Manila : University of the East, 1976), p. 33.

lopment) ในฟิลิปปินส์จึงเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเฉพาะ เพราะต้องหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามวงจร และการครอบงำของสถานการณ์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์มาโดยตลอด

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้แบบแผนวัฒนธรรมแต่ดั้งเดิมจะต้องแปรเปลี่ยนไปตามแรงผลักดันที่อยู่ภายใต้กรอบอิทธิพล การรุกราน และการปิดล้อมทางวัฒนธรรม (cultural blockade) จากอำนาจภายนอกก็ตาม แต่ว่าแก่นสารของวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งเป็นเสมือนธาตุแท้ (cultural element) มิได้ละลายสูญหายไปกับภาวะเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ยังคงสภาพตามธรรมชาติในลักษณะที่อาจเรียกว่าเป็น “พลังแฝง” หรือ “ศักยภาพของสังคม” ซึ่งหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของฟิลิปปินส์หลาย จะมากบ้างน้อยบ้างขึ้นกับภาวะและปัญหาแวดล้อมต่างกันตามท้องถิ่นต่างๆ ในเวลาเดียวกันก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า แรงกระทบจากภายนอกยังผลให้ชาวฟิลิปปินส์ต้องสูญเสียแบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมไปหรือเสื่อมสลายไปกับกาลเวลาและอิทธิพลแวดล้อมแห่งยุคสมัย

ประสบการณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมฟิลิปปินส์อันปรากฏเป็นหลักฐาน ทั้งรูป

ธรรมและนามธรรมที่เห็นได้ชัดเจนทุกวันนี้ มักมีรากเหง้าจากวัฒนธรรมตะวันตก (Occidental Culture) ซึ่งสืบเนื่องมาจากสมัยอาณานิคมเสียเป็นส่วนใหญ่ วัฒนธรรมตะวันตกหลายรูปแบบที่หลงไหลเข้าสู่ฟิลิปปินส์จะถูกส่งเสริมด้วยนโยบายและอำนาจควบคุมทางการปกครอง ทำให้มีพลังเหนือกว่าจนสามารถครอบงำและเปลี่ยนวิถีวัฒนธรรมเอเชีย (Asian Culture) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานที่ชาวฟิลิปปินส์ยอมรับมาแต่เดิมเสียเกือบหมด จะเห็นได้ว่า การเสาะหารากเหง้า “วัฒนธรรมเอเชีย” ภายในอาณาบริเวณหมู่เกาะฟิลิปปินส์เป็นไปได้ลำบากกว่า และพบหลักฐานในปริมาณจำกัดกว่าประเทศอื่น ๆ ทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว

การที่ฟิลิปปินส์ได้พัฒนาชีวิตวัฒนธรรมบนสายทางที่ต่างไปจากชาวเอเชียอาคเนย์ทำให้เกิดปัญหาทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งอาจเป็นได้ทั้ง “ปมค้อย” และ “ปมเด่น” และสะท้อนให้เห็นถึง “ความสูญเสีย” และ “กำไร” ของชาวฟิลิปปินส์ในเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม “ฟิลิปปินส์นิยม” (Filipinism) หรือ (Filipinization) เป็นคตินิยมของสังคมอันก่อกำเนิดจากพื้นฐานความรู้สึก “ชาติ

นิยม” และพลังสร้างสรรค์ ทางภูมิปัญญาที่อาจเปลี่ยนแปลงสังคมได้ทุกรูปแบบและทุกเวลา นั้น จะสามารถแก้ปัญหาและอุดช่องว่างแห่งความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างสังคมภายในประเทศฟิลิปปินส์เอง และในระหว่างสังคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกันได้แค่ไหน ก็ยังคงเป็นสิ่งที่คาดหวังที่มีความเป็นไปได้ หรือเป็นไปได้บ้างก็ากังกันอยู่

แม้ว่า “ฟิลิปปินส์นิยม” จะประกอบด้วยการแสวงหาความคิดต่าง ๆ มากมายหลายทฤษฎีปัจจุบันก็ยังไม่มียุทธวิธีหรือแนวคิดใดจะถือเป็นมติขั้นสุดท้ายได้ แต่ที่สำคัญคือเป็นกระแสความคิดเกี่ยวกับปัญหาวัฒนธรรมของชาติที่ทรงคุณค่ายิ่ง เพราะสาระของ “ฟิลิปปินส์นิยม” ไม่ว่าจะแนวคิดใดก็ตามย่อมเป็นพลังตอบโต้และท้าทายอิทธิพลตะวันตกทุกรูปแบบ หรืออย่างน้อยก็อาจจะจัด “ภาวะอาณานิคมทางจิต” (Colonial mentality) ให้ออกไปจากสังคมฟิลิปปินส์ทุกวันนี้เสียบ้างไม่มากก็น้อย

การฟื้นฟูสถาบันวัฒนธรรมของชาติ และท้องถิ่นต่าง ๆ (Cultural Renaissance) ในประเทศฟิลิปปินส์อันเป็นผลมาจากพลังความคิดของ “ฟิลิปปินส์นิยม” จึงเป็นฉาก

ใหม่ที่สำคัญฉากหนึ่งในประวัติศาสตร์ของชาติ^๕ ทั้งนี้ การฟื้นฟูวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมทางสังคมที่มีพื้นฐานจากความรู้สึก “ชาตินิยมอย่างมีเหตุผล” (rational nationalism) ซึ่งเป็นปฏิกิริยาสัมพันธ์กันกับบรรดาประเทศในภูมิภาคนี้ เพราะต่างก็ตกอยู่ในภาวะตกต่ำภายใต้อำนาจจักรวรรดินิยมมาช้านานเช่นเดียวกัน ดังนั้น การแสวงหาหนทางใหม่ในสภาวะธรรมใหม่ จึงเป็นความต้องการและความพยายามอย่างสมเหตุสมผล ของประเทศเกิดใหม่ทั้งหลายภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ อันเป็นช่วงสมัยแห่งอิสรภาพสำหรับประเทศกำลังพัฒนาจะกำหนดวิถีทางของตนเองได้

กำเนิดและพัฒนาการทางวัฒนธรรมของฟิลิปปินส์มีความเป็นมาอย่างไร ทำให้เกิดปัญหาความสอคล้องและขัดแย้งอย่างไรกับโครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมอันเป็นเป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการสร้างชาติ ตามแนว “ฟิลิปปินส์นิยม” อันเกิดจากความเติบโตของ “จิตสำนึกอย่างใหม่” และ “ฟิลิปปินส์นิยม” จะสร้างพลังอำนาจและความสำเร็จของสังคมฟิลิปปินส์ได้เพียงไร อุดมการณ์และแนวปฏิบัติของ “ฟิลิปปินส์นิยม” ที่ถูกต้องที่สุดควรจะมีทิศทางและขอบเขตอย่างไร จึงจะเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการ

สร้างสรรค์ประชากรและประเทศชาติให้ก้าวหน้าต่อไปอย่างเหมาะสมกับปัญหาและสภาวะแวดล้อมปัจจุบัน เหล่านี้เป็นประเด็นที่ผู้เขียนจะได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

๑. กำเนิดและพัฒนาการทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมของสังคมฟิลิปปินส์ มีวิวัฒนาการที่แบ่งได้เป็น ๒ ยุคใหญ่ๆ คือ สมัยก่อนอาณานิคม และ สมัยอาณานิคม

๑.๑ สมัยก่อนอาณานิคม

หลักฐานและร่องรอยของซากอดีตทางชาติพันธุ์ วิทยาและโบราณคดีที่ขุดค้นพบตามเกาะต่างๆ หลายแห่ง ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าหมู่เกาะซึ่งประกอบขึ้นเป็นประเทศฟิลิปปินส์ปัจจุบันนี้ เป็นอาณานิคมหนึ่งที่มีการสร้างสรรค์ การปฏิรูปทางชีววิทยาและวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งมานานแล้วนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุเป็นต้นว่า โครงกระดูก เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่ค้น

พบบางชิ้นมีอายุเก่าแก่ครึ่งสมัยหินเก่าก็มี รูปแบบวัฒนธรรมเป็นไปในลักษณะเดียวกันกับที่พบใน พม่า เขมร และไทยตามบริเวณแม่น้ำโขงและลุ่มน้ำแควน้อย ร่องรอยอดีตเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าหมู่เกาะฟิลิปปินส์เป็นแหล่งหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งมีพัฒนาการทางชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก^๒ เป็นแหล่งหนึ่งที่แสดงถึงความสำเร็จของพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งบรรพบุรุษของชาวฟิลิปปินส์ต่างก็มีส่วนสร้างสรรค์ร่วมกัน^๓ โดยเฉพาะกระบวนการวัฒนธรรมของประชากรในบริเวณที่ราบลุ่มและชายฝั่งทะเล ซึ่งได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอันเนื่องจากการติดต่อกับภายนอกทั้งทางตรงและทางอ้อม พอประมาณได้ว่าประชากรของหมู่เกาะฟิลิปปินส์ โดยเฉพาะบนเกาะปาลาวันเริ่มติดต่อกับภายนอกเป็นครั้งแรกระหว่าง ๓๐๐๐ B.C. ถึง ๒๐๐๐ B.C. หรือประมาณคร่าวๆ ว่า ตั้งแต่ ๒๕๐๐ B.C. เป็นต้นมา^๔ หลักฐานทาง

๒. William Wood ed., *Cultural Ecological perspectives on Southeast Asia* (Ohio University Centre for International Studies, Southeast Asia Program, papers in International Studies, Southeast Asia Series No. 41, 1977), p. 10-27.

๓. Alfredo R. Roces, "A Return to the Past", *Philippine Culture and Social Life* (Manila : University of the East, 1969), p. 31.

๔. William Wood ed., *Cultural Ecological Perspectives on Southeast Asia*, p. 40-44.

โบราณคดีชี้ให้เห็นว่า รูปแบบและกระบวนการทางวัฒนธรรม (cultural process) ของประชาคมตามหมู่เกาะฟิลิปปินส์นั้น มีพื้นฐานและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมอันแน่นแฟ้นกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ยุคหินใหม่เรื่อยมา ตัวอย่างของวัฒนธรรมจารีตซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่สนับสนุนคำกล่าวนี้ก็คือ “ระบบครอบครัว” และ “การทำนาคา”

ระบบครอบครัว

สถาบันกลางอันเป็นองค์ประกอบหลักของสังคมฟิลิปปินส์ก่อนสมัยอาณานิคมที่สำคัญก็คือ “ระบบครอบครัว” ชีวิตในประชาคมฟิลิปปินส์อยู่ร่วมกันโดยอาศัยข้อผูกพันทางสายเลือด การแต่งงานและการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน ความผูกพันทางสังคมตั้งอยู่บนรากฐานของระบบเครือญาติเป็นสำคัญ ผู้นำหรือผู้มีอำนาจ ก็คือหัวหน้าครอบครัว ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ในความหมายว่า เป็นผู้ฉลาดรอบรู้ในจารีตประเพณีจะได้รับความเคารพยกย่องให้เป็นผู้ไกลเกลี่ยกรณีขัดแย้งต่าง ๆ

หน้าที่และความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวได้จัดแบบแผนไว้อย่างมีระเบียบ กล่าวคือ ให้ความเท่าเทียมกันระหว่างสามี

ภรรยา ครอบครัวฟิลิปปินตามจารีตยอมรับในความเสมอภาคทั้งสองสาย (bilateral) ไม่ว่าจะป็นสายทางบิดา หรือทางสายมารดา ระบบครอบครัวที่ถือสายข้างบิดาเป็นศูนย์กลาง (patricentric) นั้น เป็นที่น่าสงสัยว่าอาจเกิดขึ้นภายหลังในสมัยอาณานิคมสเปนมากกว่า^๕ ครอบครัวฟิลิปปินไม่มีต้นกำเนิดจากครอบครัวของมนุษยชาติหลายชาติพันธุ์ที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในหมู่เกาะนี้ ประกอบด้วยพวก “Negritos” “Indonesian” และ “Malay” หรือ “Malayan” ตามลำดับ ซึ่งทั้งหมดนี้มีส่วนสร้างสังคมฟิลิปปินด้วยกันทั้งสิ้น

วัฒนธรรมของพวกนิกริโต (Negrito Culture) ที่มีอิทธิพลต่อวิถีฟิลิปปินในปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่ จะเห็นได้จากครอบครัวนิกริโตเป็นระบบสามีภรรยาเดียว ความสัมพันธ์ทางเพศนอกสมรสเป็นสิ่งหาได้ยากมาก การปฏิบัติดังกล่าวก็ยังคงสืบทอดกันต่อมาแม้บางประชาคมจะได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมเอเชีย ซึ่งประกอบด้วย ระบบ polygamy แต่ที่น่าสังเกตก็คือ แม้จะไม่มีข้อห้ามอย่างกวดขันว่าจะต้องคงสามีภรรยาเดียวในครอบครัวฟิลิปปินที่รับวัฒนธรรมอิสลาม แต่มุสลิม

๕. Robert B. Fox, “Prehistoric Foundation on Contemporary Filipino Culture and Society”, *Philippine Culture and Social Life*, p. 38.

ฟิลิปปินส์มักจะคงวิถีทางตามระบบสามภรรยา
 เดียวเป็นส่วนมากอยู่นั่นเอง” “อินโนนิเซียน”
 เป็นอีกชาติพันธุ์หนึ่งที่ยังคงเป็นประชากร
 ของประเทศฟิลิปปินส์ซึ่งรักษาวัฒนธรรมดั้ง
 เดิมไว้ได้จนทุกวันนี้ถ้าจะดู “วิญญาณของ
 ฟิลิปปิน” ก็ดูได้จากแบบแผนวัฒนธรรมของ
 พวก Ifuguaos, Igorots ฯลฯ พวก “มาเลย์
 หรือ มาลายัน” เป็นชาติพันธุ์เดียวที่สามารถ
 สร้างประชากรส่วนใหญ่ของฟิลิปปินส์ได้มาก
 ที่สุด และชนเผ่ามาเลย์นี้เองที่ต้องตกอยู่ภาย
 ใต้อำนาจทางการเมือง และอิทธิพลทาง
 วัฒนธรรมของเจ้าอาณานิคมตะวันตกในเวลา
 ต่อมา

ชาวฟิลิปปินส์เชื้อสายเผ่ามาเลย์ได้สร้าง
 หน่วยสังคมของตนในลักษณะที่เรียกว่า “บารังไก”
 (Barangay) ชีวิตรอบครัวผูกพันกัน
 อย่างเหนียวแน่นระหว่างสมาชิกในครอบครัว
 ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ พี่น้อง วงศาคณา
 ญาติ ซึ่งต่างก็เคารพในอาวุโสและช่วยเหลือ
 ซึ่งกันและกัน สังคมบารังไกได้วางระเบียบสิทธิ
 และหน้าที่ของชายหญิง เด็ก ให้ต่างก็เคารพ
 ในสิทธิและหน้าที่ของตนและผู้อื่น สตรีมี
 ความเท่าเทียมกับบุรุษทั้งทางสิทธิ อำนาจ

และมีอิสระทางเศรษฐกิจ การหย่าร้างกัน
 ระหว่างสามภรรยาเป็นที่ยอมรับโดยปราศจาก
 การสูญเสียสถานภาพทางสังคมแต่อย่างใด”

“ระบบครอบครัว” เป็นวัฒนธรรมพื้น
 ฐานที่แข็งแกร่งที่สุด ทนต่อการเปลี่ยนแปลง
 แม้จะถูกแรงกระทบจากภาวะแวดล้อมก็ตาม
 กล่าวได้ว่าถ้าจะดูอุปนิสัย ค่านิยม วัฒนธรรม
 ทางความคิดของชาวฟิลิปปินส์ถึงแก่นแท้แล้ว
 ให้ดูได้ที่ระบบครอบครัวซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง
 ลักษณะของสังคม สถาบันวัฒนธรรมของชาว
 ฟิลิปปินส์ที่มีมาแต่ก่อนเก่าตราบนานทุกวันนี้

การทำนาดำ

เครื่องหมายอีกอย่างหนึ่งแห่งอารยธรรม
 ดั้งเดิม และเป็นเอกลักษณ์ ทางวัฒนธรรม
 ของประชาคมชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่ง
 ชาวหมู่เกาะฟิลิปปินส์มีส่วนร่วมด้วย ก็คือ
 “การทำนาดำ” (wet rice-cultivation)

แหล่งกำเนิด “อารยธรรมนาดำ” (wet
 rice civilization) ในฟิลิปปินส์เริ่มจากประชา
 คมตามบริเวณที่ราบต่ำ หรือตามชายฝั่งทะเล
 ตอนกลางและตอนเหนือ รวมทั้งบริเวณรอบ ๆ
 อ่าวมานิลา และลากูนา เป็นต้น “อารยธรรม
 นาดำ” คือหลักฐานอีกประการหนึ่งที่ปฏิเสธ

๖. Jacob. S. Quiambao, “The Filipino Family and Society” *Philippine Culture and Social Life*, p. 86.

๗. Ibid., p. 85.

ไม่ได้ว่าเป็นพื้นฐานของกระบวนการวัฒนธรรมของ
ประชาคมชาวฟิลิปปินส์ตามบริเวณดังกล่าวมา
ก่อน

นอกจากนี้ “วัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของ
เอเชีย” (Great Asian Culture) ได้แก่วัฒน-
ธรรมจีน อินเดีย อาหรับ ซึ่งมีความแข็ง
แกร่งและความก้าวหน้าในระดับสูงกว่าได้เข้า
มาอิทธิพลต่อวิถีของชาวฟิลิปปินส์ในอาณา
บริเวณที่ราบต่ำและชายฝั่งทะเลติดต่อกันเนื่อง
กันมานับเป็นพันปีผลจากที่ได้ติดต่อกันโดย
รับวัฒนธรรมจากแหล่งอารยธรรมตะวันออก
ดังกล่าว ทำให้กระบวนการสร้างสรรค์ทาง
วัตถุและภูมิปัญญา ตลอดจนวิถีของชาวฟิลิ
ปปินส์ขยายตัวและมีความสลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางเทคโนโลยี ศาสนา
ภาษา มีระดับสูงขึ้น จนเป็น “พลังวัฒน-
ธรรม” ให้สังคมฟิลิปปินส์ขยายตัวก้าวหน้า
ดังเช่นศาสนาอิสลามได้ประดิษฐานและเป็นที่
ยอมรับนับถืออย่างถาวรในหมู่ประชากรหลาย
เกาะทางใต้ เช่น มินดาเนา (Mindanao) ซูลู
(Sulu) และ ปาลาวัน (Palawan) เป็นต้น
ตัวอักษรอินเดีย (Indic syllabary) ได้กลาย

เป็นส่วนหนึ่งที่ปรากฏในภาษาพื้นเมือง ๘
ภาษาใหญ่ ๆ อันเป็นกลุ่มภาษาที่ใช้พูดจา
กันในกลุ่มประชากรแถบที่ราบต่ำ ซึ่งเป็นประ-
ชากรส่วนใหญ่ประมาณ ๘๐ % ของประชากร
ทั้งหมด สังคมฟิลิปปินส์ตามเขตต่าง ๆ จะมี
ระดับแห่งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และทิศ
ทางที่ต่างออกไปเป็นผลจากการรับการกระจาย
อิทธิพลของวัฒนธรรมเอเชียในระดับสูงต่ำ
มากน้อยกว่ากันระหว่างประชาคมตามท้องถิ่น
อาจประมาณช่วงเวลาที่ “วัฒนธรรมเอเชีย”
ได้เข้ามามีส่วนสร้างระดับพัฒนาการทางวัฒน
ธรรมในฟิลิปปินส์ว่าเริ่มในราว ๕๐๐ A.D.
หรือก่อนหน้านั้น^๕ เป็นต้นมา

จะเห็นว่าประวัติศาสตร์วัฒนธรรม
ของฟิลิปปินส์สมัยก่อนอาณานิคมได้ยืนยัน
“สายสัมพันธ์ร่วม” ทางชาติพันธุ์และวัฒน-
ธรรมกันกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียง
ใต้ ซึ่งรับทอดอิทธิพลทางวัฒนธรรมเอเชีย
เป็นพื้นฐานมาช้านาน ก่อนที่จะก้าวออกนอก
เส้นทางเพราะอำนาจผลักดันของสถานการณ์
ที่เกิดขึ้น

^๕คือภาษา Bikol, Sugbuanon Hiligaynon, Ilokano, Kapampangan, Pangasi-
nan, Tagalog, Waray-Waray.

๘. Robert B. Fox, “Prehistoric Foundation of Contemporary Philippines”
Philippine Culture and Society, p. 34.

๑.๒ สมัยอาณานิคม

ความสำเร็จในการกำหนดวิถีชีวิต วัฒนธรรมและระบบคุณค่าของสังคม ตลอดจน การสร้างจิตสำนึกเยี่ยงชาวอาณานิคมที่ดี ถือได้ว่าเป็นวิธีการครอบครอง (method of domination) อย่างหนึ่ง^๕ นอกเหนือจากการครอบครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง จะเห็นได้จากกระบวนการเผยแพร่วัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นกระบวนการ "Hispanization" หรือ "Americanization" ที่สเปนและสหรัฐนำมาปฏิบัติในฟิลิปปินส์อย่างหนักหน่วง ในระหว่างการยึดครอง หรือแม้แต่การโฆษณาความยิ่งใหญ่และแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่น (Nipponization) ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็ดี ย่อมหมายถึงความต้องการที่จะไปให้ถึงความ สำเร็จสูงสุดของอุดมการณ์ดังกล่าว

ประเทศนักจักรวรรดินิยมสมัยเก่า เช่น สเปน หรือ นักจักรวรรดินิยมสมัยใหม่ เช่น สหรัฐ รวมทั้งญี่ปุ่น ได้บรรลุผลสำเร็จในแง่ มุมดังกล่าวจากการครอบงำฟิลิปปินส์เพียงไร การแทรกซึมทางอารยธรรมและวัฒนธรรม ตะวันตกก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ สะท้อนถึงความเป็นจริงอีกประการหนึ่ง ซึ่ง

เป็นผลของการพบกันระหว่างตะวันออกและ ตะวันตก ดังจะได้พิจารณาเป็นช่วงสมัย ดังนี้

สมัยสเปน (ค.ศ. ๑๕๒๑-๑๘๙๘)

นโยบายหลักและแนวการปกครอง อาณานิคมของสเปน เป็นระบบความคิดของ สมัยกลางซึ่งมุ่งมั่นกวาดล้างที่จะเปลี่ยนศาสนา ชาวพื้นเมืองให้ยอมรับคริสต์ศาสนาและวัฒนธรรมคาทอลิกให้มากที่สุด งานเปลี่ยนศาสนา (christianization) การสถาปนาสถาบันสังคม และการถ่ายทอดวัฒนธรรมคาทอลิก ภาษา และค่านิยมสเปนให้แก่ชาวพื้นเมืองนั้นเป็น กระบวนการเผยแพร่อารยธรรมตะวันตก (Hispanization) ซึ่งสเปนได้ถือปฏิบัติอย่าง จริงจังมาตั้งแต่เริ่มแรกที่ย่างก้าวเข้าสู่เกาะ ฟิลิปปินส์ เมื่อ ค.ศ. ๑๕๒๑ ในช่วง ค.ศ. ๑๕๒๑-๑๕๖๕ งานประดิษฐานคริสต์ศาสนา โรมันคาทอลิกเป็นไปอย่างเชื่องช้าและไม่สู้ ได้ผล แต่ก็เริ่มต้นไว้แล้วอย่างมั่นคงและก็เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า ๓ ศตวรรษ ที่ชาวเกาะ ฟิลิปปินส์ต้องตกอยู่ในภาวะบีบบังคับด้วย อำนาจการปกครองและการทหารของสเปน ซึ่งนับว่าเป็นคลื่นลูกใหม่ที่พัดพาให้วิถีทาง

๕. Collin E. Twedell, "Two-way Colonial expansion in Asia : Muslim, Mongols, and Merchants" (Paper for presentation at the 9th conference of the IAHA, Manila, Philippines, Nov. 21-25, 1983), p. 14.

ของชาวฟิลิปปินส์ส่วนใหญ่ ต้องบ้ายเบนหัน
เหทิศทางโดยมีสเปนเป็นผู้กำหนด

ระหว่าง ค.ศ. ๑๕๖๕-๑๘๒๑ ฟิลิปปินส์
ได้ถูกผนึกให้เป็นส่วนหนึ่งของการปกครอง
อาณานิคมแถบลาตินอเมริกาของสเปน
กฎหมายต่าง ๆ ทุกฉบับที่ใช้บังคับในฟิลิปปินส์
รวมทั้งงบประมาณการปกครอง ต้องผ่าน
อุปราช (Viceroy) แห่งเม็กซิโก "ฟิลิปปินส์"
ในทางบริหารจึงเป็นส่วนหนึ่งของเม็กซิโกใน
ฐานะ crown colony ของกษัตริย์สเปน
มินิลาถูกจัดให้เป็นแขวงการปกครองของพระ
ในสาขาหนึ่งของตำแหน่ง พระราชาคณะ
(Archbishop) แห่งเม็กซิโก ความสัมพันธ์
ระหว่างเม็กซิโกกับฟิลิปปินส์จึงเป็นไปอย่างใกล้ชิด
สืบเนื่องติดต่อกัน ในลักษณะดังกล่าว ไม่น้อยกว่า ๒ ศตวรรษ เมืองมินิลาในคริสต์
ศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ บริเวณโดยรอบแถบที่
ราบในเกาะลูซอน และที่ราบตามเกาะต่าง ๆ
ตอนกลาง ได้ถูกเชื่อมโยงให้เข้าสู่ระบบชีวิต
แบบเม็กซิกัน และเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม
เม็กซิกัน (Mexican Culture) ในฐานะ

เป็นท่าเรือการค้าที่ยิ่งใหญ่ของสเปนที่ทำการ
ติดต่อกับเม็กซิโกและอะคาบัลโค (Acapulco)
ทางอเมริกาใต้ทุกปี เงินสกุล Peso-Mexican
เป็นอัตราแลกเปลี่ยนที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย
ตามเมืองท่าใหญ่ที่ตั้งตามชายฝั่งทะเลตะวันออก
ในขณะนั้น เหล่านี้เป็นเงื่อนไขที่ทำให้
ภาพของเมืองมินิลาและชุมชนชาวฟิลิปปินส์
ส่วนใหญ่ในบริเวณโดยรอบซึ่งปรากฏแก่สายตา
ของชาวโลก มีลักษณะการแสดงออกในวิถี
วัฒนธรรมคล้ายคลึงกับประเทศลาติน-อเมริกา
มากกว่าที่จะเหมือนกับประเทศทางเอเชียตะวันออก
เฉียงใต้ด้วยกัน^{๑๐} หลังจากเม็กซิโกได้
เอกราชแล้วสเปนปกครองฟิลิปปินส์โดยตรง
พวกบาทหลวงจะได้รับมอบอำนาจจากรัฐบาล
ให้ทำงานบริหารและศาสนาเคียงบ่าเคียงไหล่
กับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลโดยตลอด บาทหลวง
จึงเป็นกลไกสำคัญของรัฐบาลสเปนที่มีทั้ง
อำนาจและบารมี ครอบคลุมวิถีชีวิตชาวพื้น
เมืองตามหมู่บ้านและเขตปกครองต่าง ๆ มีพระ
ราชาคณะซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากองค์สันต-
ปาปาโดยพระราชดำริของกษัตริย์สเปนให้มา
ดำรงตำแหน่งประจำที่มินิลา มะนิลา^{*} จึง

๑๐. จอห์น บาสติม และแฮร์ เจเบินดา, *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่* (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๕๐.

*Miquel Lopez de Legazpi ข้าหลวงใหญ่คนแรกของสเปนประจำฟิลิปปินส์ประกาศตั้ง
มินิลาให้เป็นศูนย์กลางบริหารทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๕๖๑ โดยนำแบบ
อย่างจากนครในสเปนทุกอย่าง

กลายเป็นแหล่งของพัฒนาการต่าง ๆ และเป็น ศูนย์แห่งคริสต์ศาสนาและวัฒนธรรมสเปน ทางตะวันออกที่สำคัญแห่งหนึ่ง ทั้งนักรบ (Spanish conquistador) และบาทหลวงสเปน ต่างก็มีบทบาทเข้าควบคุมประชากรในหมู่เกาะ ฟิลิปปินส์ให้สงบอยู่ภายใต้ “ดาบ” และ “ไม้ กางเขน” ภายใต้ภาวะแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้น ใหม่ว่า พวกเขาในฐานะเป็นข้าบริวารของ กษัตริย์แห่งสเปน และเป็นคริสเตียนของลัทธิ คาทอลิกซึ่งสเปนเป็นผู้นำ^{๑๑} การลอกเลียนแบบ อย่างชาวยุโรปสมัยกลางกลายเป็นวิถีชีวิตที่พึงปรารถนาของ “ฟิลิปปินใหม่” แห่งยุคนี้^{๑๒} ภายในกำแพงเมือง (Intramuros) เต็มไปด้วย สัญลักษณ์วัฒนธรรมสเปนและเม็กซิกันสเปน (Spanish Mexican) ซึ่งประกอบด้วยโบสถ์ คาทอลิกอันเป็นจุดเด่นของสิ่งก่อสร้างสำคัญ อันดับแรก นอกจากนี้จะพบอาคารสถานที่

ต่าง ๆ เช่น สถานศึกษา สถานที่ราชการ ที่อยู่อาศัยในลักษณะการก่อสร้างแบบตะวันตก บริเวณภายในและรอบนอกมนิลาเป็นที่ตั้งของ โบสถ์เก่าแก่ที่สุดซึ่งมีคุณค่าต่อการศึกษาด้าน สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม วัฒนธรรม และ ประวัติศาสตร์ของชาติ เช่น San Agustin*, Manila Cathedral**, San Sebastian Church***, Morong Church**** ฯลฯ เป็นต้น สถานที่ต่าง ๆ เช่น อาคารมหาวิทยาลัย Santo Tomas หรือ สถานที่ทำการรัฐบาลสเปน ซึ่งบัดนี้คือทำเนียบประธานาธิบดีฟิลิปปินส์ malaca nang ผังเมือง การแบ่งเขต (zone) ในเมือง การสร้างพลาซ่า (plaza) จตุรัส (square) ลักษณะของบ้านเรือนแบบเม็กซิกัน สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานยืนยันว่า ฟิลิปปินส์เป็น ดินแดนแห่งเดียวทางซีกโลกตะวันออกที่สามารถ

๑๑. Marcelino A. Foronda, "The Philippine Cultural History : A Survey*", *The Journal of History* XXX, no 122 (Jan-Dec. 1975), p. 4.

๑๒. Carmen Guerraero Nakpil, "Filipino Cultural Roots and Foreign Influences", *Essays in Philippine Life and Culture* (Quezon City : Ateneo de Manila University, 1977), p. 192.

* สร้างครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๕๗๑ โดยพระบรมราชโองการของพระเจ้าฟิลิปที่ ๒ ใช้ไม้จาก(nipa) เป็นวัสดุในการก่อสร้าง และในปี ๑๕๘๗ จึงเริ่มลงมือวางรากก่อสร้างใหม่อย่างถาวรโดยใช้ศิลา สถาปนิกชาวสเปน ผู้ออกแบบคือ Juan de Macias สำเร็จ ค.ศ. ๑๖๐๗ ตกแต่งภายในด้วยศิลปะบารอก

** สร้างครั้งแรก ค.ศ. ๑๕๘๑ หลังจากตั้งเมืองมนิลาได้ ๑๐ ปี มีการซ่อมแซมต่อมาอีกหลายครั้ง

*** สร้างเมื่อ ค.ศ. ๑๖๒๑ ประดับประดาภายในด้วยศิลปะโกธิคอย่างงดงาม

**** ตั้งอยู่ที่เมืองริซาล ตกแต่งด้วยศิลปะบารอก

ศึกษาศิลปวัฒนธรรมตะวันตกได้แทบทุกสมัย^{๑๓} วัฒนธรรมสเปนได้หล่อหลอมและครอบงำ สังคมฟิลิปปินส์จนแสดงออกในสัญลักษณ์ ตะวันตกเกือบทุกด้านไม่ว่าด้านศาสนา ประเพณีทางศาสนา ภาษา ดนตรี การขับร้อง การแต่งกาย อาหารการกิน การแสดงกีฬา ฯลฯ กลุ่มชาวฟิลิปปินส์ที่รับวัฒนธรรมสเปนไว้เต็มที่ได้กลายเป็น “ชาวฟิลิปปินส์สมัยใหม่ อย่างแบบชาวยุโรป” หรือได้สมญานามอีกอย่างหนึ่งว่า “สเปนดำ” (La Espana Negra)

พิจารณาจากปรากฏการณ์ ในสังคมรอบนอกโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ก็ต้องยอมรับในข้อเท็จจริงประการหนึ่งว่า สเปนมีส่วนพัฒนา สังคมวัฒนธรรมแบบยุโรปให้เข้ามาแพร่หลาย ณ ดินแดนโพ้นทะเลแห่งนั้น แต่ก็ไม่อาจกล่าวได้โดยปราศจากข้อโต้แย้งที่ว่า กระบวนการ เผยแพร่สังคมวัฒนธรรม (Hispanization) ของสเปนในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ได้บรรลุผล สำเร็จสูงสุด ทั้งนี้ ปฏิกริยาตอบโต้ที่เกิดขึ้น

ในยุคสเปนได้ชี้ชัดว่า ไม่ใช่ดินแดนหรือ ประชากรทั้งหมดจะยอมรับการอยู่ใต้อิทธิพล สเปนยังมีดินแดนอื่น ๆ และประชากรพื้นเมือง บางกลุ่มได้ปฏิเสธระบบสเปนทุกรูปแบบ มีการต่อต้านสเปนมาตั้งแต่เริ่มแรกและไม่มีวัน สิ้นสุดโดยชุมชนชาวฟิลิปปิน-มุสลิม รวมทั้ง ชุมชนทางตอนเหนือและตอนกลางเกาะลูซอน แถบที่ราบสูงตามภูเขา ***** อีกเป็นจำนวนมาก พิจารณาในแง่สังคมและวัฒนธรรมแล้ว ดินแดนและประชากรตามเขตดังกล่าว สเปน มิได้เข้าไปมีอิทธิพลหรือเอาชนะชนะพวกเขา เหล่านี้ได้เลย^{๑๔} ในระหว่างคริสต์ศตวรรษ ที่ ๑๖-๑๗ การต่อสู้เกิดขึ้นระหว่างชาวพื้น เมืองผู้ปฏิเสธอิทธิพลสเปนอย่างไม่ขาดระยะ แม้แต่ในเขตอิทธิพล สเปน ก็ยังต้องพบกับ ความยุ่งยากอยู่เนื่อง ๆ ที่ชาวพื้นเมืองบริเวณ ที่ราบเหล่านี้ ก็ยังมีหลบหนีไปเข้ากับพวก อิสระ และตั้งตัวเป็น “ศัตรู” กับสเปน ตลอดมา^{๑๕} ชาวฟิลิปปิน- คริสเตียนส่วน

๑๓. Leonardo Concepcion, “Philippine Architecture”, *Philippine Culture and Social Life* p. 176.

***** ได้แก่พวก Igorots, Benguet, Ifugaos, Bontocs, Apayaos, Kalingas กลุ่มชนเหล่านี้ไม่รู้จักและยอมรับคริสต์ศาสนาวัฒนธรรมสเปน และดำรงสังคมวัฒนธรรมของตนอย่างมีอิสระ

๑๔. William Henry Scott, “The Unconquered Cordilleras”, *Rediscovery*, (Quezon City: Ateneo De Manila University, 1977), p. 19.

๑๕. สุพรรณิ กาญจนชัยนิจิต, *วิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในประเทศฟิลิปปินส์สมัยภายใต้ ลัทธิอาณานิคมตะวันตก (คริสต์ศตวรรษที่ ๑๖-๒๐)* (มหาวิทยาลัยศิลปากร : โครงการตำรา, มปป) หน้า ๔๘.

ใหญ่ได้นำระบบความเชื่อแบบใหม่ในคริสต์ศาสนาที่รับจากสเปนมาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม คริสต์ศาสนาและวัฒนธรรมคาทอลิกในฟิลิปปินส์ จึงเป็นปรากฏการณ์ในลักษณะเฉพาะตนซึ่งแสดงถึงพื้นฐาน “ความเป็นตะวันออก” ที่ฝังรากลึกมาก่อน แม้จะถูกเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมเสียใหม่ แต่ในส่วนที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจ ชาวฟิลิปปินส์ก็ยังคงความเป็นชาวตะวันออกอยู่มาก^{๑๖} ความพยายามของสเปนที่จะบังคับชาวพื้นเมืองให้เชื่อถือในลัทธิคาทอลิกแบบสเปน และครอบงำวิถีวัฒนธรรมพื้นเมืองโดยสิ้นเชิงนั้น กุจะได้ผลไม่ตรงเป้าหมายนัก กระบวนการ “Hispanization” ของสเปนในส่วนที่เห็นชัดว่าเป็นความสำเร็จขั้นสูงก็คือ สเปนสามารถสร้างกำแพงศาสนาวัฒนธรรมคริสเตียนสะกดกั้นการแพร่ขยายของศาสนาวัฒนธรรมมุสลิมให้จำกัดขอบเขตภายในเกาะบางเกาะทางตอนใต้ได้

อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกยังผลให้สังคมพื้นเมืองแบ่งแยกจากกัน วิธีการดำเนินชีวิต ของชาว ฟิลิปปินส์ ต้องแตกต่างกัน ไกลกันยิ่งขึ้นระหว่าง กลุ่มประชากรที่รับ และ

กลุ่มที่ปฏิเสธศาสนาและวัฒนธรรมคาทอลิก ตลอดจนทำให้เกิดการจำแนกชนชั้นของสังคมตามฐานะ และ โอกาสทางการศึกษา ในระบบสเปน ผู้ที่มีโอกาสทำตัวเป็นสเปนได้มากเท่าใด ย่อมแสดงถึงสถานภาพอันสูงส่งอันเป็นค่านิยม ของ สังคมแห่งยุค ที่วัฒนธรรมสเปนกำลังมีพลังผลักดันสูง

สมัยอเมริกา (ค.ศ. ๑๘๙๘-๑๙๔๖)

ระบบอเมริกันที่สหรัฐนำมาใช้และเผยแพร่ระหว่างยึดครองฟิลิปปินส์ ไม่ว่าจะเป็นทางอุดมการณ์และสถาบันการเมือง ลัทธิโปรเตสแตนต์ ภาษาและวัฒนธรรม ฯลฯ ดูเหมือนว่าในช่วงสามทศวรรษแรก สหรัฐสามารถสร้างภาพพจน์ได้งดงาม แม้ว่าจะเข้ามามีอำนาจ ใน เกาะ ฟิลิปปินส์ไม่นานเท่าสเปน แต่กระบวนการเผยแพร่ *อเมริกันนิยม* (Americanization) ของสหรัฐ สามารถลบล้างอิทธิพลสเปนได้เกือบหมด *ลัทธิอเมริกัน* (Americanism) ตลอดจนการลอกเลียนแบบอเมริกันกลายเป็นบรรยาภาค และสิ่งแวดล้อมอย่างใหม่ปรากฏโดยทั่วไป

สหรัฐต่างกับสเปนที่ว่า สหรัฐมุ่งเผยแพร่ “อเมริกันนิยม” โดยอาศัยกลไก

๑๖. Miguel A. Bernad, “Philippine Culture and Filipino Identity”, *The Filipino in the Seventies: An Ecumenical Perspective* (Quezon City: Christian Literature Society of the Philippines, 1976), pp. 8-9.

การศึกษาสู่มวลชน (mass education) เพื่อสร้างประชากรพื้นเมืองให้รับการศึกษาตามหลักสูตรและตำราอเมริกันที่มุ่งสร้างความรู้และความนิยมอเมริกันเป็นหลัก โดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือสื่อสารสำหรับการเรียนการสอนทุกระดับชั้น ในขณะที่สเปนมุ่งสร้างประชากรให้อยู่ภายใต้หลังคาโบสถ์แห่งคริสต์ศาสนาคาทอลิกเป็นหลัก ภาษาวัฒนธรรมสเปนเผยแพร่ทางการศึกษาที่ยังจำกัดเฉพาะวงชนชั้นสูง และกลุ่มชนชั้นสูงภายในกำแพงอินทรามูรอส (Intramuros)* เท่านั้นที่ผูกขาดการเป็นผู้นำชีวิตวัฒนธรรมของสังคมส่วนรวม อย่างไรก็ตามเป้าหมายของสเปนและสหรัฐไม่ต่างกันตรงที่ว่า เจ้าอาณานิคมทั้งสองต่างมีนโยบายสร้าง “ชาวอาณานิคมที่ดี” ในลักษณะที่ตนต้องการ

ในยุคอเมริกัน ชาวฟิลิปปินส์ถูกตีกรอบให้อยู่ในระบบความรู้สึกรีกคิดแบบอเมริกันกระบวนการ “Americanization” โดยผ่านทางการศึกษาซึ่งนับว่าเป็นอาวุธอา-

ณานิคมที่ได้ผลชาวฟิลิปปินส์ได้เรียนรู้และชื่นชมในประวัติศาสตร์และวีรบุรุษอเมริกัน สร้างความรู้สึกรักภักดีและศรัทธาเลื่อมใสในอำนาจและวัฒนธรรมอเมริกัน ผลผลิตที่ได้ก็คือเกิดคนรุ่นใหม่ซึ่งถูกอบรมขัดเกลาให้เป็นฟิลิปปิน - อเมริกัน (Filipino - American) ได้อย่างสมบูรณ์แบบ ระบบอเมริกัน คนอเมริกันได้รับการยกย่อง ภาษาอังกฤษกลายเป็นภาษาที่ให้ความรู้สึกรู้ว่าเป็นภาษาแห่งความเสมอภาคเป็นภาษาประชาธิปไตยซึ่งชนทุกชั้นในสังคมมีโอกาสศึกษาและใช้สื่อสารได้โดยเท่าเทียมกัน ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นภาษาที่ใช้เฉพาะ กลุ่มอิลลัสตราโดส (Ilustrados)** ดังเช่นภาษาสเปน^{๑๑} แม้จะดูเหมือนว่า “อเมริกันนิยม” สามารถลบช่องว่างความแตกต่างระหว่างกลุ่ม “Ilustrados” กับมวลชน (mass) ให้หมดไปได้ แต่ก็เกิดพวก “American Ilustrados” ขึ้นมาแทนที่ กลายเป็นกลุ่มชนในสังคมที่ตกอยู่ภายใต้ลทธิอเมริกันทุกรูปแบบ และชนกลุ่มนี้จะเป็นผู้

* กำแพงเมืองมินลาสร้างด้วยหิน มีบ่อนปราการ บนใหญ่ประจำบ่อนสำหรับป้องกันต่อสู้ข้าศึก ตามกำแพงมีประตูใหญ่ออกสู่ส่วนต่าง ๆ ของมินลา ภายในเป็นที่อยู่อาศัยของพวกข้าราชการสเปนชนสูง

** กลุ่มชนที่มีการศึกษาสูงในระบบสเปน เป็นกลุ่มชนชนผู้นำทางสติปัญญาที่มีความรู้แนวความคิดแบบตะวันตก

๑๑. Renato Constantino, “The Mis-education of the Filipino”, *Essays in Philippine Life and Culture* (Quezon City : Ateneo de Manila University, 1977), p. 138.

สนับสนุนอย่างแข็งขัน ในทุกวิถีทางต่อแผ่นดินแม่คนใหม่ของพวกเขาทั้งหลาย^{๑๘}

การเปลี่ยนแปลงในกระบวนการวัฒนธรรมซึ่งเกิดจากพัฒนาการที่มีได้ตั้งอยู่บนรากฐานวัฒนธรรมจารีต (Traditional Culture) ของตนเอง อันเป็นปรากฏการณ์ซ้ำซ้อนอีกวาระหนึ่ง หลังยุคสเปน เป็นผลให้สังคมฟิลิปปินส์ได้แต่รับและสะสมมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นของต่างตัวทั้งคุ่น ถึงแม้จะมีการดัดแปลงบ้าง แต่กลิ่นมีรากเง่าที่เป็นตะวันตกไปเสียเกือบทุกอย่าง ที่น่าสังเกตคือ “อเมริกันนิยม” มักล่อมเกลอให้ชาวฟิลิปปินส์โดยทั่ว ๆ ไป มีความรู้สึกนึกคิดในลักษณะที่เป็น “สากล” จนเป็นเหตุให้ขาดความรู้สึกชาตินิยมอันจำเป็นในบางสิ่งบางอย่างโดยไม่ตั้งใจ ถึงจะเห็นว่า ฟิลิปปินส่วนใหญ่มักเชื่อว่า ชีวิตทางเศรษฐกิจของพวกเขาจะไปไม่รอดถ้าปราศจากอเมริกา และมักจะเชื่อว่าไม่มีการศึกษาใดที่จะเป็นการศึกษาที่แท้จริงได้นอกจากการศึกษาที่มีพื้นฐานจากภาษาอังกฤษ^{๑๙}

ถ้าจะกล่าวว่าเป็นความสำเร็จสูงสุด

ของสหรัฐก็คงได้กระมัง ในแง่ที่สหรัฐสามารถทำให้ “ภาษาอังกฤษ” แพร่หลายในหมู่ประชากรพื้นเมืองได้กว้างขวางกว่าภาษาสเปนและกลายเป็นภาษาทางสื่อสารมวลชนภาษาราชการ และใช้พูดจากันในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ภาษาอังกฤษยังได้รับการพิจารณาว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาที่ทันสมัย^{๒๐} ตั้งแต่บัดนั้นจนบัดนี้ ข้อควรพิจารณาก็คือ ภาษาอังกฤษจะสามารถแก้ปัญหาและใช้เป็นภาษากลาง (Philippine Lingua Franca) สำหรับมวลชนที่มีภาษาท้องถิ่นต่างกันถึงร้อยกว่าภาษาได้จริงหรือไม่ โดยข้อเท็จจริงแล้ว ภาษาอังกฤษกลับสร้างปัญหาการแบ่งแยกอย่างใหม่ ฟิลิปปินกลุ่มที่รับภาษาอังกฤษเป็นส่วนหนึ่งของวิถีทางของตนก็มักจะละเลยภาษาแม่ หรือมิฉะนั้นก็เกิดความรู้สึกเหยียดหยามภาษาแม่ของตนเอง จนทำให้พวกเขาไม่พยายามศึกษาภาษาของตนเองและภาษาท้องถิ่น ซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมดั้งเดิม เป็นเหตุให้พูดและเข้าใจภาษาเดิมของตนอย่างกระต่อนกระแต่นเต็มที ในเวลาเดียวกันฟิลิปปินตามท้องถิ่นส่วนใหญ่ที่

๑๘. Ibid.

๑๙. Ibid., p. 137.

๒๐. Maximo Ramos, “Philippine Literature” *Philippine Culture and Social Life*, p. 210.

อนุรักษ์วัฒนธรรมภาษาเดิมไว้ได้ดี แต่ก็ต้องถูกบังคับให้ใช้ภาษาอังกฤษ และต้องพยายามเข้าใจภาษาอังกฤษจากสื่อสารมวลชน ผู้แทนหรือผู้นำการเมืองของพวกเขา แม้ว่าจะไม่สามารถเข้าใจหรือเข้าใจได้บางส่วนก็ตาม การสื่อสารระหว่างกัน ในลักษณะเช่นนี้จึงขาดความเป็นธรรมชาติ เพราะไม่อาจสร้างความเข้าใจกันได้ดีระหว่างชาวพื้นเมืองด้วยกันเอง ทั้ง ๆ ที่พวกเขาต่างก็มีฐานะเป็นพลเมืองของประเทศเดียวกัน ปรากฏการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าภาษาอังกฤษ แม้จะถูกกำหนดให้มองเห็นประโยชน์ด้วยประการต่าง ๆ แต่โดยความเป็นจริงแล้วก็ไม่อาจจะใช้เป็นภาษาสื่อกลางและสร้างเอกภาพได้ดังความคิดที่จำกัดภายในกรอบของอิทธิพลและค่านิยมอเมริกัน ดังนั้น การที่ชาวฟิลิปปินส์รับวัฒนธรรมภาษาที่เป็นของต่างถิ่นนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของตนนั้น นอกจากจะมีผลให้จำแนกความแตกต่างและสร้างความไม่เข้าใจกันดีระหว่างกันแล้ว ยังทำให้ขาดความคิดอิสระที่จะทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งในปัญหาสังคมของเขา^{๒๑}

จุดหักเหอันทำให้ความผูกพันภายใต้แนวอิทธิพลตะวันตกต้องมือนสลายตัวไปชั่วระยะหนึ่ง เริ่มขึ้นเมื่อคราวญี่ปุ่นยึดครองหมู่เกาะฟิลิปปินส์ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ บทบาทของญี่ปุ่นที่พยายามจะลบล้างอิทธิพลมรดกวัฒนธรรมและความนิยมตะวันตกทุกวิถีทางเพื่อสร้างจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นขึ้นแทนที่นั้น มีผลสะกิดกันอิทธิพลตะวันตกซึ่งกำลังเจริญงอกงามในฟิลิปปินส์ให้หยุดชะงักลง ญี่ปุ่นโฆษณาให้เห็นว่า ชาวฟิลิปปินส์ดำเนินชีวิตอย่าง “ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ” “ผิดปกติ” และขาดการไตร่ตรองในอดีตของตน อันแสดงถึง “ปมค้อย” อย่างหนึ่ง^{๒๒} กระบวนการเผยแพร่ความยิ่งใหญ่ของญี่ปุ่น (Nipponization) มีผลกระตุ้นให้จิตสำนึกในความเป็นชาวเอเชีย รวมทั้งกระแสความคิดทางชาตินิยมมีพลังและขยายตัวแพร่หลาย ทำให้อิทธิพลอเมริกันและความรู้สึกที่ต้อง การพึ่งพิงอเมริกาเจือจางลงไปได้เหมือนกัน นับเป็นช่วงเวลาที่วัฒนธรรมตะวันออก (Oriental Culture) และศีลธรรมจรรยาของตะวันออก (oriental moralism) ได้เข้ามาท้าทายแบบ

๒๑. Ibid., p. 142.

๒๒. Victor Gosiengfiao, “The Japanese Occupation : “The Cultural Campaign”, *Essays in Philippine Life and Culture* (Quezon City : Ateneo de Manila University, 1977) p. 172.

แผนวัฒนธรรมตะวันตกอีกวาระหนึ่งแม้จะเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ ก็ตาม มีความพยายามหลายประการที่จะลบล้างอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก ดังเช่น สถาบันวัฒนธรรมฟิลิปปินส์ (Philippine Cultural Institute) ได้ก่อตั้งขึ้นที่เมือง Tagaytay ประกอบด้วยคณะกรรมการวัฒนธรรมญี่ปุ่นและฟิลิปปินส์ต่างทำงานร่วมกัน โดยมีมุ่งหมายจะยกระดับวัฒนธรรมตะวันออก ภาษา และลัทธิ บูชิโด (Bushido) ของญี่ปุ่น รวมทั้งจะฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมจารีตของชาวฟิลิปปินส์ด้วย^{๒๓}

บรรยากาศทางวัฒนธรรมในฟิลิปปินส์ภายใต้การนำของญี่ปุ่น ได้หวนกลับเข้าสู่ความเป็นเอเชียอีกวาระหนึ่ง เลิกใช้ภาษาตะวันตกโดยเด็ดขาด ฟื้นฟูและยกภาษาพื้นเมืองให้มีความสำคัญระดับชาติ โดยนำภาษาตากาล็อก (Tagalog) มาใช้เป็นภาษาสื่อกลางทางการปกครอง การศึกษา สื่อสารมวลชน และเป็นภาษาประจำชาติ สิ่งใดที่เป็นสัญลักษณ์ตะวันตกก็ได้ถูกขจัดออกสิ้น ยกเว้นวิชาการด้านวิทยาศาสตร์ของตะวันตกที่ญี่ปุ่นอนุญาต

รวมทั้งศาสนาคาทอลิกเท่านั้นซึ่งญี่ปุ่นหวังว่าจะเอาชนะได้^{๒๔} ดำเนินตามสถาบันศึกษาทุกแห่งในยุคนั้นเต็มไปด้วยเนื้อหาและการโฆษณาให้ชาวพื้นเมืองยอมรับและชื่นชมในวัฒนธรรมญี่ปุ่น เริ่มตั้งแต่ ภาพภูเขาฟูจิ และธงอาทิตย์อุทัยที่ปรากฏตามหน้าปกหนังสือทุกเล่ม เนื้อหาบรรยายประกอบภาพจะเป็นภาษาญี่ปุ่นพร้อมกับคำแปลซึ่งมีทั้งที่เป็นภาษาไทย พม่า มลายู หรือตากาล็อก^{๒๕} ญี่ปุ่นได้กระทำการเผยแพร่ความนิยมญี่ปุ่นอย่างจริงจังโดยใช้วิธีบังคับ ชักชวน และโฆษณาชวนเชื่อ พวกข้าราชการ ลูกจ้างตามสถาบันต่างๆ ถูกบังคับให้เข้าฝึกอบรมภาษาและขัตติยธรรมในแบบอย่างญี่ปุ่น เยาวชนฟิลิปปินส์ได้รับทุนศึกษาและอบรมตามมหาวิทยาลัยในญี่ปุ่น เพื่อจะเตรียมผู้นำพื้นเมืองที่ได้รับการอบรมแบบญี่ปุ่นในอนาคต มีนักศึกษาชาวฟิลิปปินส์จากครอบครัวชั้นผู้นำ ๕๑ คน ถูกส่งไปศึกษาอบรมที่ญี่ปุ่น และประมาณ ๒๐ คน เป็นอย่างน้อยในจำนวนนั้นได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย เกโอ (Keio)^{๒๖}

๒๓. Ibid., p. 177.

๒๔. Ibid., p. 173.

๒๕. Ibid., p. 175.

๒๖. Ibid., p. 177.

แม้ความพยายามที่จะสร้างจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นแทนที่จักรวรรดินิยมตะวันตกจะล้มเหลวด้วยญี่ปุ่นเป็นฝ่ายแพ้สงคราม และแม้ว่าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายจะได้สร้างภาวะความยุ่งเหยิงเปลี่ยนแปลงภายในสังคม ซึ่งเป็นไปทั้งทางบวกและทางลบมากมาย แต่ท่ามกลางความยุ่งยากและสับสนนี้เองกลับเป็นช่วงระยะที่ “ความสำนึกอย่างใหม่” ได้เติบโตงอกงามจนสามารถรวมเป็นกลุ่มพลังทางสังคมได้โดยทั่วไป จริงอยู่ถึงแม้ว่าชาวฟิลิปปินส์ส่วนใหญ่จะมีได้นิยมยินดีไปกับความยิ่งใหญ่ลัทธิบูชาอิทธิพลวัฒนธรรมของญี่ปุ่นที่พยายามยึดเยียดให้ แต่ผลทางอ้อมที่เกิดขึ้นก็นับว่ามีคุณค่าในแง่ที่กระตุ้นให้ชาวฟิลิปปินส์เกิดความตื่นตัวในสายเลือดและวัฒนธรรมของตน ความนิยมอเมริกันก็ดูเหมือนจะลดระดับลงไปเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ไรท์ก็ตีตราบนออเมริกันตลอดจน “อเมริกันนิยม” ซึ่งเป็นบรรทัดฐานหรือแบบอย่างการดำเนินชีวิตของชาวฟิลิปปินส์มาเป็นเวลานานนั้น อาจจะถูกอยู่ต่อไปได้อย่างถาวร ถ้าหากว่า “จิตสำนึกอย่างใหม่” (New Filipino Mentality) อันมีพื้นฐานจากความรู้สึก “ชาตินิยม” จะไม่เติบโตและขยายตัว

จนเจ้าอาณานิคมเดิมไม่สามารถขจัดความต้อองการใหม่ๆ ของพวกเขาทั้งหลายได้

๒. “ชาตินิยม” “ฟิลิปปินส์นิยม” : เบ้าหมายและคุณค่า

ผลที่ถูกยึดเยียดให้เป็นผู้รับทอดแบบแผนวัฒนธรรมจากแม่พิมพ์ต่างตัวครั้งแล้วครั้งเล่านี้เอง ทำให้ชาวฟิลิปปินส์ต้องสูญเสีย “ความสามารถดั้งเดิม” และ “ไร่เอกลักษณะแห่งตน”^{๒๗} กอปรกับพัฒนาการต่างๆ ที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่ขาดพื้นฐานและเบ้าหมายเพื่อ “ฟิลิปปินส์” และ “ความเป็นฟิลิปปินส์แท้” สิ่งเหล่านี้ได้สร้างปัญหาขัดแย้งทางสังคม เป็นปัญหาทางจิตใจและความรู้สึกสำนึกนึกของชาวฟิลิปปินส์มาโดยตลอด ทั้งนี้เพราะพวกเขาก็ย่อมยอมรับและตระหนักแก่ใจในธรรมชาติของตนว่า พวกเขาไม่สามารถเป็นชาวตะวันตกได้อย่างสมบูรณ์ ความเป็นคนตะวันออกทางสายเลือดและศักยภาพของสังคมเอเชียก็ยังมีพลังแฝงอยู่ หากแต่ถ้าต้องถูกกดเก็บให้อยู่ในภาวะขาดอิสรภาพในทุกๆ วิธีทาง ชาวฟิลิปปินส์ต้องผ่านอดีตที่มีคสลับถูกห่มห่อเปลือกนอกด้วยอำนาจและพลังแปรเปลี่ยนของลัทธิจักรวรรดินิยม และเมื่อพวก

๒๗. Ibid., p. 178.

เรามีโอกาสที่จะทำความรู้จักตนเองให้ดีขึ้น ชาวฟิลิปปินส์ก็ชอบที่จะพิจารณาตนเองว่า พวกเขาเป็นประชาคมของเอเชีย มีความสัมพันธ์ส่วนใหญ่มากับทางเอเชีย^{๒๔}

ความรู้สึก “ชาตินิยม” ซึ่งเป็นสาระหรือแก่นสารสำคัญที่สุดของ “ฟิลิปปินส์นิยม” (Filipinism) นอกจากจะเป็นพลังสังคมนิยมที่เกิดจากความรู้สึกร่วมกันที่ต้องการความเป็นชาติอิสระแล้ว ยังต้องการอิสรภาพที่จะแสวงหาวิถีทางของ “ความเป็นฟิลิปปิน” ที่ต้องสูญเสียไป พลังชาตินิยมในฟิลิปปินส์ซึ่งนำโดยกลุ่มนักชาตินิยมในสมัยศตวรรษที่ ๑๙ นั้นได้ปูแนวความคิดและทิศทางของ “ฟิลิปปินส์นิยม” ในปัจจุบันมีแก่นสารทางการศึกษาฟื้นฟูวัฒนธรรมจารีต (Traditional Culture) เพื่อให้รู้จักตนเองและแสวงหาคำตอบที่ถูกต้องในความหมายของ “ฟิลิปปินแท้” (Authentic Filipino) รวมทั้งแสวงหาเอกลักษณ์ของชาติ (National Identity) การเคลื่อนไหวในแนวความคิดดังกล่าวย่อมเป็นการผนึกพลังสังคมนิยม สร้างศักดิ์ศรี (National Dignity) และความภาคภูมิใจของชาติ (National Pride) ดังนั้น “ฟิลิปปินส์นิยม” จึงเป็นชาตินิยมที่มีเป้าหมาย

ในทางสร้างสรรค์และนับว่าเป็นแนวคิดที่มีในฐานะเป็นแรงผลักดันหรือแรงจูงใจเพื่อการรวมตัวในแนวชาตินิยมอันมีทิศทางที่เหมาะสม “ฟิลิปปินส์นิยม” จะเป็นเครื่องมือของสังคมและอุดมการณ์ของชาติสำหรับปรับวิถีทางและภาวะแวดล้อมบนเส้นทางอิสรภาพในยุคสร้างชาตินี้

การฟื้นฟูวัฒนธรรมและการแสวงหาเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งของงานสร้างชาติ (National-building) ตามแนว “ฟิลิปปินส์นิยม” ดังกล่าว ยังคงเป็นปัญหาที่ยากอยู่ แม้ชาวฟิลิปปินส์จะได้หันกลับมาพิจารณาตัวเองว่าพวกเขามีความผูกพันทางสายเลือดและวัฒนธรรมของเอเชียมาก่อน แต่ก็ยากที่จะกลับมาใช้ชีวิตวัฒนธรรมเอียงชาวเอเชียได้ทั้งหมด และก็ไม่น่าปรากฏว่ามีสัญลักษณ์วัฒนธรรมใด ๆ ทางรูปธรรมอันจะแสดงได้ว่าพวกเขาเป็นของเอเชียได้เลย^{๒๕} ชาวฟิลิปปินส์ดำเนินชีวิตวัฒนธรรมที่กำกวมอยู่ระหว่างตะวันตกและตะวันออก เป็นความสลับซับซ้อนที่ฝังรากลึกจนไม่อาจจะสลัดออกไปได้ทั้งสองทาง ดังจะเห็นว่าไม่มีชาวคาทอลิกแห่งใดในโลกจะเหมือนกับคาทอลิก-

^{๒๔}. Carlos P. Romulo, *Indentity and change towards a National Definition* (Manila : Solidaridad, 1965) p. 1.

^{๒๕}. Ibid., p. 65.

ฟิลิปปินในเขตประชาคมพูดภาษาตากาล็อกที่ จะยังคงความเชื่อและทำการสักการบูชา วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ “Matanda sa punso” หรือ “Mangku kulum”^{๓๐} และไม่มีวัฒนธรรม ตะวันตกแห่งใด นอกจากในฟิลิปปินส์ที่มี พิธีกรรมเกี่ยวกับ “ข้าว” ซึ่งถือว่าเป็นสิริมงคลของชีวิต นอกจากจะเป็นพิธีกรรมของ ชาวเอเชียซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมนาข้าวมาก่อน สิ่งเหล่านี้สะท้อนในข้อเท็จจริงว่า วิถีวัฒนธรรมของชาวฟิลิปปินส์นั้นซับซ้อนเกินกว่าที่พวกเขาจะเลือกเส้นทางวัฒนธรรม “ที่ บริสุทธิ์” ในสายหนึ่งสายใดได้

จริงอยู่แม้ฟิลิปปินส์จะมีการเริ่มต้นที่ แสดงว่าเป็นประชาคมทางเอเชียโดยสมบูรณ์ ซึ่งประสบการณ์และมโนทัศน์เหล่านี้ก็ได้ สะสมไว้เป็น “พลัง” ที่แฝงอยู่อย่างลึก ๆ ในสังคมฟิลิปปินส์ตลอดมา และก็เช่นเดียวกับประเทศในเอเชียอาคเนย์ทั้งหลายที่มี ประสบการณ์เป็นอาณานิคมต่างก็ได้สร้างความรู้ สึกชาตินิยมเพื่อสลัดให้พ้นคราบและกลิ่นไอ ของอาณานิคมตะวันตกให้หมดสิ้น หากแต่ถ้า ชาวฟิลิปปินส์ต้องประสบกับภาวะสับสน

เพราะพัฒนาการในชีวิตวัฒนธรรมของพวกเขาส่วนใหญ่อยู่บนเส้นทางของตะวันตกซึ่งเป็นอุปสรรคสะกັตกันที่ไม่อาจทำให้ชาวฟิลิปปินส์ดำเนินชีวิตวัฒนธรรมตามครรลองของชาวเอเชียได้ทั้งหมด ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าถ้าชาวฟิลิปปินส์จะก้าวผละออกจากเส้นทางวัฒนธรรมตะวันตกพวกเขาก็ต้องละทิ้งสิ่งที่ตนยึดเป็นหลักดำเนินชีวิตเสีย กล่าวคือต้องละทิ้ง ศาสนาคาทอลิก วัฒนธรรมประเพณี ศิลปกรรม ฯลฯ เกี่ยวกับศาสนาที่นับถือกันเป็นส่วนใหญ่ เลิกใช้ภาษาอังกฤษ เลิกใช้ชื่อและชื่อสกุล ภาษาอังกฤษและภาษาสเปน ทั้งต้องเลิกค่านิยมสิ่งจูงใจต่าง ๆ ทางตะวันตก ซึ่งเป็นส่วนประกอบของสังคมฟิลิปปินส์ทุกวันนี้โดยสิ้นเชิง แต่ก็เป็นไปไม่ได้เพราะสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวได้กลายเป็นชีวิตวัฒนธรรมของชาวฟิลิปปินส์และของชาติไปเสียแล้ว ในเวลาเดียวกันชาวฟิลิปปินส์ก็ไม่สามารถหนีไปให้พ้นสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ชาติกำเนิด และแม้แต่มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นของเอเชียไปได้เช่นกัน^{๓๑}

๓๐. Amparo S. Lardizabal, “Our Custom, Beliefs, and Superstitions”, *Philippine Culture and Social Life*, p. 105.

๓๑. K.P. Singh, *Growth of Nationalism in the Philippines* (paper for presentation at the 9th conference of the IAHA, Manila, Philippine, Nov. 21-25, 1983), p. 9.

ประเด็นที่จะพิจารณาต่อไปก็คือ “ฟิลิปปินส์นิยม” ควรจะมีทิศทางใดจึงจะเหมาะสมสอดคล้องกับภูมิหลังและข้อเท็จจริงทางวัฒนธรรมของฟิลิปปินส์ปัจจุบัน

การกำหนดทิศทาง ขอบเขต ของ “ฟิลิปปินส์นิยม” ยังมีปัญหาและเป็นข้อถกเถียงกันอยู่ มีความคิดเห็นหลากหลายกระแสนี้ แต่ความคิดแนวเอเชียานิยม (Asianism) แรงจัด ดังเช่น “.....เราต้องลืมอดีตเมื่อ ๔๐๐ ปีก่อน ลืมครั้งศตวรรษภายใต้อเมริกาเสีย ให้สิ้น ลืมสามศตวรรษภายใต้สเปน พยายามกำจัดสิ่งที่เรียกว่า สภาพจิตแบบอาณานิคมให้ออกไปเสียให้หมด และกำจัดบางสิ่งที่เราเรียนรู้จากตะวันตก พวกเราจึงกลับไปสู่วัฒนธรรมของเราครั้งบุพกาล..... (Culture of Lapulapu)....”^{๑๒} ไปจนถึงความคิดแนวสากล (Internationalism) ซึ่งแทบจะไม่มีแนวชาตินิยมเหลืออยู่เลย

“ฟิลิปปินส์นิยม” ในทิศทางที่เหมาะสมที่สุดควรจะเป็นประการใดนั้น จะต้องพิจารณาเหตุผล และองค์ประกอบต่าง ๆ

โดยรอบซึ่งทัศนะหนึ่ง เห็นว่า “ฟิลิปปินส์นิยม” จะต้องยึดหลักเพื่อการสร้างสรรค์และความก้าวหน้าของสังคม ไม่ใช่อุดมการณ์ที่หันหลังให้กับภาวะแวดล้อมปัจจุบัน ก็นอกจากอนุรักษ์ และเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมจารีตของตนเองแล้วก็จะต้องตอบสนองความต้องการและการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับกาลเวลาด้วย “ฟิลิปปินส์นิยม” จะต้องไม่ใช่ความคิดที่ก่อให้เกิดภาวะชะงักงัน ความสูญเปล่าหรือการทำลาย “.....ทิศทางของเราต้องไม่ใช่ หันหลังให้แก่อารยธรรมโลก แต่เราจะลับความรู้สึกของเราที่เข้าร่วมในอารยธรรมโลกให้แหลมคมไว้ เพื่อเพิ่มความแข็งแกร่งในการต่อรองในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมโลกอันเรียกได้ว่าเป็นอารยธรรมของเรา”^{๑๓} ความคิดเห็นนี้ได้แสดงไว้ตามบทความ ข้อเขียนตามสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ แม้จะหลากหลายกระแสนี้แต่ส่วนใหญ่จะถึงจุดผสมผสานที่ว่า “ฟิลิปปินส์นิยม” จะต้องและคงแนวทางที่จะเข้าใจความเป็นจริงของชาวเอเชีย เรียนรู้ในความสัมพันธ์และพันธนาการต่าง ๆ กับเอเชีย เคารพในวิถีชีวิตของตนเอง และ

๑๒. Miguel A. Bernad, “Philippine Culture and Filipino Identity”, *The Filipino in the Seventies : An Ecumenical Perspective*, p. 16.

๑๓. Carlos P. Romulo, *Identity and change towards a National Definition*. p. 54.

ต้องมีปฏิริยาสัมพันธ์กับสถานการณ์ร่วมสมัย^{๓๔}

แนวคิด “ฟิลิปปินส์นิยม” ในทิศทางดังกล่าวเป็นผลของความพยายามที่จะแก้ปัญหาขัดแย้งระหว่าง “ข้อเท็จจริงทางวัฒนธรรม” กับ “จิตสำนึกในความเป็นเอเชีย” เพื่อหาหนทางประสมประสานที่เหมาะสมแม้จะยังยืนยันไม่ได้ว่าเป็นหนทางที่ถูกต้องที่สุดก็ตาม แต่ที่แน่นอนก็คือ ชาวฟิลิปปินส์ ต้องยืนยันและรับความเป็นจริงว่า “.....เรา (ชาวฟิลิปปินส์) ไม่สามารถจะลบประวัติศาสตร์ แม้จะมีความปรารถนาอย่างแรงกล้า หรือไม่ก็สามารถถอนอดีตเมื่อสี่ศตวรรษก่อน และกลับไปสู่วัฒนธรรม *Malayo-Polynesian* อันเป็นต้นกำเนิดของเรา แต่เราก็ไม่ได้เป็น *Malayo-Polynesian* ที่บริสุทธิ์ได้อีกต่อไปแล้ว เราได้กลายเป็นสิ่งรองรับอิทธิพลจากยุโรป เอเชีย และอเมริกา เราผ่านประสบการณ์มาหลายอย่าง จนกลายเป็นอย่างที่เราเป็น..... เราต้องไม่อับอายตัวเราเอง ต้องไม่อับอายในประวัติศาสตร์ของเรา เราเป็นชาวเอเชียแต่เราได้ตกอยู่ใต้อิทธิพลตะวันตกอย่าง

ใหญ่หลวง เราจึงเป็นทั้งสองอย่างคือทั้งเอเชียและตะวันตก และนี่คือเอกลักษณ์ของเรา..... พวกเราจึงก้าวเดินต่อไปอย่างกล้าหาญไปสู่อนาคตอย่างผู้ใหญ่นักผู้มีความประสพการณ์ที่รู้ว่าเราเป็นอะไร และรักษาแก่นแท้อันมีคุณค่าในวัฒนธรรมของเราทุกอย่างไว้”^{๓๕}

วิถีวัฒนธรรมของฟิลิปปินส์ให้ภาพเป็นจริงของการพบกันระหว่างวัฒนธรรมตะวันออกกับตะวันตก (cross cultural) ซึ่งไม่สามารถจะกล่าวได้ว่าเป็นวัฒนธรรมฟิลิปปินส์ที่บริสุทธิ์ การขาดวิถีทางและสัญลักษณ์วัฒนธรรมที่บริสุทธิ์จะเป็นส่วนดีหรือเลวนั้น ยังพิสูจน์ให้แน่ชัดลงไปไม่ได้ トラบใจที่ไม่อาจหมุนเวลาให้กลับคืนมาได้ การขาดสัญลักษณ์วัฒนธรรมที่บริสุทธิ์ก็ไม่ใช่สิ่งเลวร้าย หรือเป็นจุดด้อยอย่างไรนัก ถ้าจะมองในมุมกลับก็อาจจะเห็นจุดเด่นเสียด้วยซ้ำที่ฟิลิปปินส์มีสัญลักษณ์ และวิถีวัฒนธรรมซึ่งเกิดจากพันธุนาการอันแข็งแกร่งระหว่างตะวันออกกับตะวันตก จนทำให้บุคลิกของชาติโดดเด่นต่างไปจากประเทศในเอเชียอาคเนย์ทั้งหลาย

๓๔. Ibid., p. 63.

๓๕. Miguel A. Bernad, “Philippine Culture and Filipino Identity”, *The Filipino in the Seventies : An Ecumenical Perspective*, p. 16.

ภาษาและหนังสือ

๑๗ : ๑ (เม.ย.-ก.ย. ๒๕๒๗)

๑๕ บาท

วารสารกึ่งวิชาการของสมาคมภาษาและหนังสือ

ร้อยเอกหลวงบรรพตวรณารักษ์ ผู้สร้าง สังกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน

คำลक्षणนามในภาษาจีน

'อัทธนิยม' ในนวนิยายของหม่อมเจ้าอากาศคำแกง

เพราบาย : ความหมายและข้อสันนิษฐาน

นักพบ อ. สายสุวรรณ

'อุบาทว์เหตุ' ใน พงศาวดาร

ทิศทางวรรณกรรมพม่าหลังสงคราม

ยอตกลอนแปด

และบทความด้านภาษาและวรรณกรรมอีกฉบับ

ธรรมเกียรติ กั่นอริ

ประพิณ มโนชัยวิบูลย์

กรรณิกา จรรย์แสง

ดวงมน จิตรจำนงค์

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์

อารยา เรียวโชติสกุล

สันตสิริ

ธนาฉัตรหรือเข้คไปรษณีย์ (ป.ณ. หน้าพระลาน กรุงเทพฯ)

ส่งจ่ายในนาม

นายสัญญาชัย สุวังบุตร

ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม ๗๓๐๐๐